

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΡΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΜΠΟΥΜΗ
Καθηγητού του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Εἰσαγωγικά.

“Όταν πρὸ ἐτῶν ἀσχολήθηκα μὲ τὴν ἄρση τῶν ἀναθεμάτων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἢ μᾶλλον μεταξὺ Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Δυτικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας¹, ὁ καθηγητῆς καὶ ἀκαδημαϊκὸς σεβαστὸς διδάσκαλός μου Κων. Μπόνης μοῦ εἶπε: «Δὲν ἀσχολεῖσαι καὶ μὲ τὸ θέμα τοῦ ἀναθεματισμοῦ τοῦ Ὁριγένη ἀπὸ κανονικῆς σκοπιᾶς, μιὰ καὶ ἔχεις εἰδικευθεῖ στὰ θέματα αὐτά;».

Πράγματι, ἄρχισε νὰ μὲ ἀπασχολεῖ ἀπὸ τότε τὸ πρόβλημα αὐτὸ καὶ νὰ μοῦ δημιουργεῖ ὠρισμένες σκέψεις, ἀλλὰ δὲν προχώρησα στὴν ἀναγκαῖα διεξοδικὴ μελέτη καὶ ἔρευνα αὐτοῦ, μιὰ καὶ ἄλλοι συνάδελφοι στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο εἶχαν ἐν τῷ μεταξὺ ἢ στὴ συνέχεια δημοσιεύσει σχετικὰ ἄρθρα². Βεβαίως, δὲν ἔκλεισαν τὸ θέμα οἱ ἐν λόγῳ συνάδελφοι, ὅμως καὶ οἱ διάφορες ἄλλες ἀσχολίες δὲν μοῦ ἐπέτρεψαν τελικῶς νὰ προχωρήσω στὴν ὀλοκλήρωση καὶ δημοσίευση τῶν ἀπόψεών μου.

Πρὸ καιροῦ, ὅμως, ἐπανεφέραν τὸ θέμα πρὸς συζήτηση στὸ μάθημα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου οἱ ἀγαπητοὶ φοιτητές, οἱ ὅποιοι ἤθελαν νὰ πληροφρηθοῦν τίς ἀπόψεις μου πάνω σ’ αὐτὸ καὶ τὴ λύση τυχόν τοῦ προβλήματος. Αὐτὸ τὸ γεγονός-ἀφορμὴ στάθηκε ἱκανὸ νὰ μὲ ἀναγκάσει νὰ ἐνδιατριφῶ καὶ πάλι λίγο κατὰ τίς ἡμέρες τῶν διακοπῶν τοῦ Πάσχα (1990) στὸ πάντοτε

1. Πρβλ. τίς δύο μελέτες Π. α. ν. Μ. π. ο. ὑ. μ. η, Ἐὰ ἀναθέματα Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως καὶ κανονικότης τῆς ἄρσεως αὐτῶν, Ἀθῆναι 1980· καὶ τοῦ Ἰ. δ. ι. ο. υ, Συνέπειαι τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθῆναι 1976.

2. Πρβλ. Σ. τ. Π. α. π. α. δ. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. υ, Ἡ θέσις τοῦ Ὁριγένη στὴν Ἐκκλησίαν, στὴν «Πατρολογία» του, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1977, σελ. 407-413, καὶ Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ΕΕΘΣΠΑ), τόμ. ΚΓ' (1976), σελ. 327-334, καθὼς καὶ Β. α. σ. Γ. ι. α. ν. ν. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. υ, Εἶναι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματισμένος; (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τιμητικὸ Τόμο στὸν καθηγ. Γ. Κονιδάρη), Ἀθῆναι 1981. Πρβλ. καὶ τοῦ Ἰ. δ. ι. ο. υ, Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Λατρείαν, «Θεολογία», τόμ. ΝΕ' (1984), σελ. 721 ἐξ.

αὐτὸ φλέγον καὶ ἐπανερχόμενο θέμα. Λέω στὸ «ἐπανερχόμενο» καὶ πάντοτε αὐτὸ «φλέγον» θέμα, γιατί καὶ τὰ ἀνωτέρω γεγονότα αὐτὸ ἀποδεικνύουν, ἀλλὰ καὶ «ἄλλα τινά» αὐτὸ μαρτυροῦν.

Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παλαιότερους χρόνους, τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅποτε ἀπασχόλησε, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε «ἐτάραξε», τὴν Ἐκκλησία τὸ θέμα τοῦ Ὁριγένη (φυσικὰ καὶ τοῦ Ὁριγενισμοῦ), καὶ κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους τὸ ζήτημα τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Ὁριγένη καὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν Ἐκκλησία ἀποτελέσσε ἐπανειλημμένως ἀντικείμενο ἔρευνας καὶ συζητήσεως μεταξὺ τῶν θεολόγων³. Ὁ συνάδελφος καθηγητῆς Στ. Παπαδόπουλος, σὲ μιὰ ἐπιγραμματικὴ τοποθέτηση τοῦ θέματος γράφει: «Στὴ σύγχρονη ἔρευνα πλανᾶται τὸ ἐρώτημα: ποία εἶναι ἡ θέση τοῦ Ὁριγένη στὴν Ἐκκλησία, στὴν συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας; Λίγο-πολύ, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, ἥπια ἢ ἔντονα τὸ ἐρώτημα τοῦτο θέτουν ὅλοι σχεδὸν οἱ θεολόγοι, διότι ὅποιο κλάδο καὶ ἂν θεραπεύουν θὰ εὔρουν ἐνώπιόν τους τὸ χαλκέντερο Ὁριγένη, ποὺ ὅμως εἶναι καταδικασμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία στὴν Οἰκουμενικὴ τῆς σύνοδο τοῦ 553 βάσει καὶ τοῦ διατάγματος τοῦ 543, ποὺ ἐξέδωσε ὁ Ἰουστινιανὸς μετὴν προτροπῆ θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων». Καὶ ἀκόμη πιὸ δραματικὰ προσθέτει: «Ὁ γνήσιος θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας συγκινεῖται ἀπὸ τὸν Ὁριγένη βαθιὰ, διότι ὁ διδάσκαλος αὐτὸς ἀγαποῦσε τὸ Χριστὸ σὲ βαθμὸ συγκλονιστικῶς ἐπιδίωκε τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὴν ἄσκηση τόσο γνήσια, ὥστε νὰ γίνεи ὑπόδειγμα· ἀφοσιώθηκε στὴν ἀλήθεια τόσο ὀλοκληρωτικὰ καὶ μετὸς ἀνιδιοτέλειαν, ὥστε νὰ χαρακτηρισθῆ ἄδαμάντιος'. Ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων ποὺ συγκινοῦνται ἀπὸ τὸν Ὁριγένη εἶναι μεγάλος, διότι ἀπαντώντας ἐκεῖνος σὲ μέγα πλῆθος θεμάτων, ὅλοι εὐρίσκουν στὸ ἔργο του κάτι ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ζητοῦν, ἢ τουλάχιστον εὐρίσκουν τὴν προσπάθεια γι' αὐτὸ ἢ καὶ τὴ σχετικὴ παρέκκλιση»⁴. Χαρακτηριστικῶς καὶ ὁ καθηγητῆς Ἀνδρ. Θεοδώρου, ἐκφράζοντας ἕνα εἶδος παραπόνου, γράφει ἐρωτηματικῶς: «Ἄρὰ γε δὲν ἦτο ἀρκετὴ

3. Μία σύντομη περιγραφή τῶν διαφόρων τάσεων ἢ φάσεων στὸ θέμα τοῦ Ὁριγένη καὶ τοῦ Ὁριγενισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, βλ. Ἀρχιμ. Β α σ. Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἔκδ. Γ', Ἀθήναι 1970, σελ. 125 ἐξ., 206 ἐξ., 233 ἐξ., Β α σ. Σ τ α υ ρ ἰ δ ο υ, Αἱ ὠριγενιστικαὶ ἔριδες, «Θεολογία», τόμ. ΚΗ' (1957), σελ. 550 ἐξ., Κ ω ν. Μ π ὄ ν η, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν Γραμματεῖαν, Ἀθήναι 1974, σελ. 322 ἐξ., Σ τ. Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ, Πατρολογία, σελ. 409-410. Στὶς ἐργασίες αὐτές, καθὼς καὶ στὴν ἐργασία τοῦ Ἀ. Θεοδώρου, Ἱστορία τῶν Δογμάτων, τόμ. Α' 2, Ἀθήναι 1977, σελ. 329 ἐξ., μπορεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος νὰ βρεῖ πλούσια βιβλιογραφία σχετικὴ καὶ μετὴ τὴ διδασκαλία καὶ τὴ θέση τοῦ Ὁριγένη στὴν Ἐκκλησία. Στὴ βιβλιογραφία αὕτη πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ νεώτερη μελέτη τοῦ εἰδικοῦ περὶ τὸν Ὁριγένη Η. C r o u z e l, Origène, Ed. Lethielleux, Paris 1985.

4. Σ τ. Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἡ θέση τοῦ Ὁριγένη στὴν Ἐκκλησία, Ἀθήναι 1978, σελ. 5 (εἶναι καὶ ἀνακοίνωση ποὺ ἔγινε στὸ «Διεθνὲς Συνέδριο Ὁριγενιστικῶν Σπουδῶν», τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1977 στὸ Bari τῆς Ἰταλίας).

ἡ καταδίκη τῶν γνωμῶν τοῦ Ὁριγένους, ἔπρεπε δηλ. μεταθανατίως καὶ μετὰ παρέλευσιν τόσων αἰώνων νὰ ἀναθεματισθῇ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον —οὕτως ἢ ἄλλως— τοσαύτας ὑπηρεσίας προσέφεραν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου;»⁵.

Ἄς ἔλθουμε ὅμως πλησιέστερα στὸ πρόβλημα.

2. Τὸ βέβαιο τοῦ ἀφορισμοῦ.

Κατὰ πρῶτον δημιουργήθηκε ἀμφιβολία γιὰ τὸ ἐὰν πράγματι εἶναι ἀναθεματισμένος ἡ ἀφορισμένος ὁ Ὁριγένης⁶. Δὲν τίθεται θέμα ἂν εἶναι ἀφορισμένος ὁ Ὁριγενισμός, ἢ οἱ διάφορες αἰρετικὲς δοξασίες τοῦ Ὁριγένη, ἢ τὰ ποικίλα συγγράμματά του, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὶς ἐσφαλμένες ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως ἀντιλήψεις του καὶ διδασκαλίες.

Ἐπίσης δὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ, τὸ ἐὰν εἶναι καθηρημένος ὁ Ὁριγένης⁷, ἐπειδὴ χειροτονήθηκε πρεσβύτερος χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ἐπισκόπου του ἀπὸ ἄλλον ἐπίσκοπο, ἢ ἐπειδὴ αὐτοευνουχίσθηκε, πράγματα (παραλείψεις ἢ πράξεις) ἀπαγορευόμενα ἀπὸ τὸ Κανονικὸ Δίκαιο⁸. Δὲν ἀπασχολοῦν αὐτὰ τὴν παροῦσα κανονολογικὴ μελέτη⁹, γιὰτὶ δὲν ἐνδιαφέρουν ἰδιαιτέρως καὶ τοὺς διαφόρους θεολογικοὺς κύκλους, ἀφοῦ ἄλλωστε αὐτὰ τὰ θέματα «ἀμβλύνηκαν σύντομα»¹⁰, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἡ καθάριση δὲν συνεπάγεται ἔξοδο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ ὄργανισμό, οὔτε ἀποκλεισμὸ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀπὸ τὴ σωτηρία.

Ὁ μεγάλος ὅμως ἀφορισμὸς ἢ ἀναθεματισμὸς, ἐφ' ὅσον μάλιστα γίνε

5. Ἁ. Θεοδώρου, Ἱστορία τῶν Δογμάτων, σελ. 407, ὑποσ. 1595.

6. Πρβλ. Βα σ. Σταυρίδου, Αἱ ὠριγενιστικαὶ ἔριδες, «Θεολογία», τόμ. ΚΘ' (1958), σελ. 515 ἐξ.

7. Πρβλ. Βα σ. Σταυρίδου, Αἱ ὠριγενιστικαὶ ἔριδες, «Θεολογία», τόμ. ΚΗ' (1957), σελ. 554-555, καὶ J. A. Fischer, Die alexandrinischen Synoden gegen Origenes, στὸ «Ostkirchliche Studien», τόμ. 28 (1979), σελ. 5 ἐξ.

8. Εἰδικοί κανόνες γιὰ τὴν πρώτη παράλειψη εἶναι ἰδίως οἱ ἰστ' τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, ιε' τῆς Σαρδικῆς, νδ' /ξγ', ζ' /ζη' τῆς Καρθαγένης, ἀλλὰ καὶ σχετικοὶ οἱ λδ' καὶ λε' ἀποστολικοί, β' τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου, ιγ' καὶ κβ' τῆς Ἀντιοχείας κ.ἄ. (βλέπε καὶ τὴν ὑποσημ. 1 στὴ σελ. 40 τοῦ «Πηδαλίου»). Γιὰ δὲ τὴ δεύτερη πράξη εἶναι οἱ κγ', κβ', κγ' καὶ κδ' ἀποστολικοί, α' τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου καὶ η' τῆς Πρωτοδευτέρας.

9. Ἐξ ἄλλου ὁ Βα σ. Στεφανίδης (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 126) λέει: «Ὅτι ὁ Ὁριγένης ἦτο εὐνοῦχος καὶ ὅτι ἐχειροτονήθη παρ' ἐνορίαν δὲν ἠδύνατο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Οἱ σχετικοὶ κανόνες εἶναι μεταγενέστεροι, δὲν ἀποδεικνύεται δὲ τοῦλάχιστον, ὅτι ὑπῆρχον τότε καθιερωμένοι σχετικαὶ συνήθειαι». (Βεβαίως σ' αὐτὰ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ ἔχει καὶ διαφορετικὴ ἀποψη).

10. Στ. Παπαδοπούλου, Ἡ θέση τοῦ Ὁριγένη, σελ. 7.

ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο ἐκκλησιαστικὸ γιὰ κάθε χριστιανὸ ὄργανο καὶ δὲν ἀρθεῖ, γιὰτὶ τὸ ἄτομο αὐτὸ μένει ἀμετανόητο, εἶναι φοβερός, ἔχει δυσάρεστες καὶ γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἐπιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἄλλη ὡς πρὸς τὴν ἀσφαλῆ σωτηρία του (πρβλ. δ' καν. Πέτρου Ἀλεξανδρείας). Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέει: «Εἰπέ γάρ μοι, τί ἐστὶ τοῦτο, ὃ λέγεις ἀνάθεμα; Ὅρα ὃ λέγεις, ἐπίστασαι τί φῆς, ἔγνωσ τούτου δ ὕ ν α μ ι ν;» Καὶ προσθέτει: «Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγεις ἀνάθεμα, ἀλλ' ὅτι ἀνατιθέσθω οὗτος τῷ διαβόλῳ, καὶ μηκέτι χώραν σωτηρίας ἔχέτω, γενέσθω ἀλλότριος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; Καὶ τίς εἶ σὺ ταύτης τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως (τοῦ Θεοῦ);»¹⁴. Πρβλ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου στὸν «Ἀπολογητικὸν» τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου: «Δεινὸν ἐστὶ τὸ ἀνάθεμα, πόρρω τοῦ Θεοῦ βάλλει, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκδιώκει, ἀπάγον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»¹⁵.

Αὐτὰ ἰσχύουν βεβαίως πολὺ περισσότερο γιὰ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Ὁριγένη, ἐφ' ὅσον ὁ ἀναθεματισμὸς αὐτοῦ ἔγινε κατὰ τὶς ὑπάρχουσες καὶ ἐπικρατέστερες πληροφορίες ἀπὸ μιὰ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο¹⁶, συγκεκριμένως τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο. Λέμε κατὰ τὶς ἐπικρατέστερες, γιὰτὶ ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ τοῦ ἀφορισμοῦ ὑπάρχουν ἀμφιβολίες καὶ ἐπισημαίνονται ἀσάφειες σὲ μερικοὺς παλαιότερους καὶ νεώτερους ἐκκλησιαστικοὺς καὶ θεολογικοὺς κύκλους, ἀμφιβολίες κυρίως γιὰ τὸ ποία σύνοδος τὸν ἀφόρισε καὶ ἂν ἀφόρισε πράγματι καὶ αὐτὸν προσωπικῶς, ἢ μόνον τὸν Ὁριγενισμό.

Ἔτσι στὰ διάφορα κείμενα καὶ στὶς διάφορες σχετικὲς ἔρευνες φέρονται ποικίλες πληροφορίες καὶ συνάγονται ἀνάλογα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος συνοψίζει ὡς ἐξῆς: «Σήμερον οἱ θαυμασταὶ τῆς ἐπιστημοσύνης του (τοῦ Ὁριγένη) θεωροῦν ἀκαλλῆς νὰ ἔχη καταδικασθῆ ὁ μέγας διδάσκαλος' π.χ. ὁ P. Battifol θεωρεῖ τὸν τρόπο τῆς καταδίκης τοῦ ἀήθῃ καὶ τὴν σχετικὴν παράδοσιν ἀναξιόπιστον. Πρὸς στήριξιν τῶν ἀπόψεών τους ἰσχυρίζονται, ὅτι εἰς τὰ σφζόμενα Πρακτικὰ τῆς Ε' Συνόδου δὲν φαίνεται νὰ ἔγινε συζήτησις καὶ νὰ ἐλήφθῃ ἀπόφασις ἐπὶ τοῦ Ὁριγενισμοῦ. Καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν, ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Ὁριγε-

11. PG 48, 948.

12. Mansi, 12, 987C. Πρβλ. καὶ «Πηδάλιον», σελ. 397, ὑποσ., καθὼς καὶ Πα ν. Μ π ο ὄ μ η, Τὰ ἀναθέματα Ρώμης - Κωνσταντινουπόλεως, σελ. 72.

13. Ὁ πάπας Ρώμης Λέων ὁ Β' στὴν ἀναφορὰν του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο τὸν Δ' γράφει: «Οὓς ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πιστῶν πατέρων, ἅτε δὴ ζιζάνια τῆς δεσποτικῆς ἄλωνος, λέγω δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας ταῖς κολάσεσι τῆς γεέννης τῷ πτύω τῆς θείας κρίσεως ἀπεβάλετο» (Mansi, 11, 732E). Ὁ δὲ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Παῦλος Δ' (780-784) αἰτιολόγησε τὴν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ θρόνον παραίτησή του ὡς ἐξῆς: «...ὅτι εἰ τῷ θανάτῳ καταληφθῶ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ταύτης τῆς Θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως, τὸ ἀνάθεμα ἐξω ἀπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὃ ἀπάγει εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ» (Mansi, 12, 1003E).

σμοῦ ἔγινε εἰς τὴν Ἐνδημοῦσαν Σύνοδον τοῦ 543 μ.Χ. καὶ συνεπῶς σ τ ε ρ ε ἴ τ α ι κ ὄ ρ ο υ ς»¹⁴. Ἀναφέρει δὲ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι «νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἐξέφρασαν τὴν ἀποψιν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ὁριγένους παρενεβλήθη εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν (εἰς τὰ κείμενα τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου)». Καὶ προσθέτει: «Ἡ ἀποψις αὐτὴ ἀπηχεῖ τὰς παλαιότερας ἀντιλήψεις, καθ' ἃς ἡ Σύνοδος δὲν εἶχεν ἀσχοληθῆ με τὸν Ὁριγενισμόν. Σήμερον αἱ ἀπόψεις αὐταὶ ἔχουν ἐγκαταλειφθῆ. Ὁ J. Bois¹⁵ μάλιστα τονίζει, ὅτι ἤτο ἀπολύτως φυσικόν, ὅτι ἡ Σύνοδος συνεζήτησε τὰ κατὰ τὸν Ὁριγένη, ἀφοῦ μεταξὺ Θεοδώρου καὶ Ὁριγένους, παρὰ τὴν φαινομενικὴν διαφορὰν, ὑπάρχει πολὺ στενὴ σχέσις καὶ συγγένεια»¹⁶.

Ὅμως γιὰ τὸ ἐὰν ὁ Ὁριγένης εἶναι πράγματι ἀφορισμένος προσωπικῶς ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο, δὲν νομίζουμε ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ δικαιωνίζεται ἢ ἀμφιβολία μετὰ τις κατωτέρω αὐθεντικὰς μαρτυρίας¹⁷:

α) Ὁ ἰα' ἀναθεματισμὸς τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς: «Εἴ τις μὴ ἀναθεματίζει Ἀρειον, Εὐνόμιον, Μακεδόνιον, Ἀπολλινάριον, Νεστορίον, Εὐτυχέα καὶ Ὁριγένην, μετὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας αἰρετικούς τοὺς κατακριθέντας καὶ ἀναθεματισθέντας ὑπὸ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν προειρημένων ἁγίων τεσσάρων συνόδων καὶ τοὺς τὰ ὅμοια τῶν προειρημένων αἰρετικῶν φρονήσαντας ἢ φρονούντας καὶ μέχρι τέλους τῆ οἰκειᾶ ἀσεβείᾳ ἐμμείναντας, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω»¹⁸.

β) Ἡ ΣΤ' Οἴκουμ. Σύνοδος στὸν δογματικὸ τῆς Ὅρο ὁμολογεῖ: «Ὅθεν ἢ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος... ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς πέντε Συνόδοις ἐν ἅπασιν εὐσεβῶς συνεφώνησε· φαιμέν δὴ τῇ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ... κατὰ τοῦ μανιώδους Ἀρείου, καὶ τῇ μετ' αὐτὴν... κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου καὶ Ἀπολλιναρίου... ὁμοίως καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου... καὶ τῇ ἐν Χαλκηδόνι... κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου... πρὸς ταύταις καὶ τῇ τελευταίᾳ τούτων πέμπτῃ ἁγίᾳ Συνόδῳ, τῇ ἐνταῦθα συναθροισθείσῃ κατὰ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, Ὁριγένους, Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου, καὶ τῶν συγγραμμάτων Θεοδωρήτου τῶν κατὰ τῶν

14. Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, Ἀθήναι 1985, σελ. 611-612.

15. J. Bois, Concile de Constantinople II, στὸ D.T.C., τόμ. 3, σελ. 1252.

16. Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, σελ. 592, ὑποσ. 61.

17. Διάφορες μαρτυρίες ἔχει καταγράψει ὁ Βασ. Σταυρίδης στὴ μελέτη του «Αἱ ὀριγενιστικαὶ ἔριδες», στὴ «Θεολογία», τόμ. ΚΘ' (1958), σελ. 518 ἔξ.

18. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (=ΔΣΜ), τόμ. Α', Ἐκδ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 195.

δώδεκα κεφαλαίων τοῦ αἰοδίδιμου Κυρίλλου, καὶ τῆς λεγομένης Ὑβα ἐπιστολῆς πρὸς Μάρην γεγράφθαι τὸν Πέρσην»¹⁹.

Ἐδῶ, καὶ πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἐπόμενη μαρτυρία, πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ἂν καὶ δὲν λέει σαφῶς τὸ παρὸν κείμενο, ὅτι ἀναθεματίστησαν, ὅμως οἱ ἐκφράσεις «κ α τ ἁ Ἀρείου... κ α τ ἁ Ὁριγένους» μπορούμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι «δηλοῦν ὑποβολὴν εἰς προσωπικὸν ἀνάθεμα»²⁰.

γ) Ἀλλὰ ἐκείνη ἡ μαρτυρία, ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολίας γιὰ τὸν ἀναθεματισμὸ τοῦ Ὁριγένη ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμ. Σύνοδο εἶναι ἡ Πενθέκτη, ἡ ὁποία στὸν ἀ' κανόνα τῆς λέει ρητῶς: «Ἀλλὰ γε καὶ τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε θεοφόρων Πατέρων... ἐκδιδάσκομεν οἱ Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, τὸν Νεστορίου διδάσκαλον, Ὁριγένη τε, καὶ Δίδυμον, καὶ Εὐάγριον, τοὺς τὰς ἑλληνικὰς ἀναπλασμένους μυθοποιίας..., τὰ τε γραφέντα παρὰ Θεοδωρήτου κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως... καὶ τὴν λεγομένην Ὑβα ἐπιστολήν, συνοδικῶς ἀνεθεμάτισάν τε καὶ ἐβδελύξαντο»²¹.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι δὲν ἀφίσταται τῆς πραγματικότητος ὁ Στ. Παπαδόπουλος, ὅταν λέει: «... βέβαιο εἶναι ὅτι στὴ διασωθεῖσα ἀπόφαση τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Ὁριγένης καταδικάζεται προσωπικῶς, ἐνῶ ἡ ΣΤ' Οἰκουμ. Σύνοδος ἐπαναλαμβάνει τὴν καταδίκη αὐτῆ καὶ βεβαιώνει ὅτι ἡ Ε' ἀσχολήθηκε μὲ τὸν Ὁριγένη. Ὅλες δὲ οἱ μεταγενέστερες σύνοδοι υἱοθετοῦν τὴν καταδίκη»²². Ἴσως μόνον θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ γίνεαι δεκτὸ καὶ αὐτό, στὸ ὁποῖο καταλήγει καὶ ὁ μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος: «Δὲν ἀπομένει, εἰ μὴ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ὠριγενισμὸς κ α τ ε δ ι κ ἁ σ θ η κ α τ ἁ τ ι ν α σ ύ σ κ ε ψ ι ν π ρ ο σ υ ν ο δ ι κ ῆ ν, ἡ ὁποία κατὰ κοινὴν πάντων συμφωνίαν ἐξεδόθη ὡς ἀπόφασις τῆς Ε' Συνόδου. Κατὰ τὸν E. Amman (DTC, t. 3, σελ. 1901), ἡ σύσκεψις αὐτῆ πρέπει νὰ ἔλαβε χώραν ὀλίγον μετὰ τὴν ἀξίωσιν τοῦ πάπα νὰ τοῦ δοθῆ διορία 20 ἡμερῶν (24-4-553 μ.Χ.) καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς 27-4-553 μ.Χ., ὅτε διεκόπη ὀριστικῶς ἡ συνεργασία πάπα καὶ πατριάρχου. Εἰκάζομεν, ὅτι ὁ πάπας Βιγίλιος καὶ οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι μὲ πολλὴν χαρὰν θὰ ἐπεδοκίμασαν τὴν καταδίκην τοῦ Ὁριγενισμοῦ, ἀφοῦ ἄλλωστε ἀπέδιδον, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑποκίνησιν τοῦ ζητήματος καταδίκης τῶν Τριῶν Κεφαλαίων εἰς τὸν τάχα ὠριγενιστὴν Θεόδωρον Ἀσκιδαῖν, μητροπολίτην Καισαρείας»²³.

19. Ἰω. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 221-222, ἡ Mansi, 11, 632D - 633A.

20. Βασ. Γιαννοπούλου, Εἶναι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματισμένος;, σελ. 8.

21. Ἰω. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 228· Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Β', Ἀθήνησι 1852, σελ. 304.

22. Στ. Παπαδόπουλου, Ἡ θέση τοῦ Ὁριγένη, σελ. 11.

23. Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, σελ. 613-614. Πρβλ. Ἰω. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 184.

Παρά ταῦτα ὑπάρχει καὶ ἡ ἀποψη-ἐρμηνεία, ὅτι «ἀ λ λ ω ς π ω ς ἀπεφάσισεν ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος». Καὶ τοῦτο θέλουν νὰ στηρίζουν στὴν ἀντίστοιχη θέση-διδασκαλία τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου. «Ὅπως μάλιστα εἶναι διατυπωμένη, ἡ ἀποψη αὐτὴ ἐμφανίζει (παρὰ τὸ «πως») τὶς δύο Οἰκουμενικὲς Συνόδους ΣΤ'-Πενθέκτη καὶ Ζ', ὅτι ἔρχονται σὲ ἀντίθεση, ὅτι «ἀ πε φ ά σ ι σ α ν δι α φ ό ρ ω ς». Γιατὶ περιλαμβάνει συγκεκριμένως: «Ὅτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ ἐὰν ὁ 'Ωριγένης εἶναι ἀναθεματισμένος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι: ἀνεπιφυλάκτως, Ναί. Καὶ θὰ ἦτο Ναί, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀντίστοιχος θέσις-διδασκαλία τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καθ' ἣν ἄλλως π ω ς ἀπεφάσισεν ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος»²⁴.

Ἡ θέση-ἀντίληψη αὐτὴ στηρίζεται κυρίως στὸ γεγονός, ὅτι ὁ ὅρος τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου, «ἐνῶ ἀναθεματίζει τὰ πρόσωπα τῶν ὑπὸ τῶν προηγηθεισῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καταδικασθέντων αἰρετικῶν, προκειμένου περὶ τοῦ 'Ωριγένους, τοῦ Διδύμου καὶ τοῦ Εὐαγρίου ἀναθεματίζει τὰ 'μυθεύματα' αὐτῶν, ἦτοι τὰς κακοδοξίας των»²⁵. Καὶ συνεχίζει: «Εἶναι ἐμφανὴς ἡ διαφοροποίησις τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς ἐναντι τῆς ΣΤ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐκτίμησιν τῶν ἀποφασισθέντων ὑπὸ τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς καὶ δὴ καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνης καταδικασθέντων αἰρετικῶν καὶ αἱρέσεων»²⁶.

24. Πρβλ. Β α σ. Γ ι α ν ν ο π ο ὐ λ ο υ, Εἶναι ὁ 'Ωριγένης ἀναθεματισμένος; σελ. 10. Πρβλ. τ ο ὕ Ἰ δ ι ο υ, Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἰς τὴν 'Ορθόδοξον Λατρείαν, «Θεολογία», τόμ. ΝΕ' (1984), σελ. 722: «Ὅτω, κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν Οἰκουμ. Συνόδων (τὴν Ζ'), ἡ Ε' ἀναθεμάτισε τὰ 'μυθεύματα', τὰς κακοδοξίας, τοῦ 'Ωριγένους καὶ τῶν Διδύμου καὶ Εὐαγρίου, ὅχι ὅμως καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν».

25. 'Ο 'Ὅρος τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου περιλαμβάνει: «Βδελυσσόμεθα δὲ καὶ ἀναθεματίζομεν Ἄρειον καὶ τοὺς αὐτῶν σύμφρονας καὶ κοινωνοὺς τῆς μαριώδους αὐτοῦ κακοδοξίας, Μακεδονίον τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καλῶς ὀνομασθέντας Πνευματομάχους· ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τὴν δέσποιναν ἡμῶν τὴν ἁγίαν Μαρίαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον ..., καθὰ καὶ ἡ ἐν 'Ἐφέσῳ τὸ πρότερον ἐδογματίσε Σύνοδος, καὶ τὸν ἀσεβῆ Νεστόριον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν, ὡς προσωπικὴν δυάδα εἰσάγοντας, τῆς 'Ἐκκλησίας ἐξώθησε· σὺν τούτοις δὲ καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν τοῦ σαρκωθέντος δι' ἡμᾶς ... ὡς καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος ἐξεφώνησεν, Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον δυσφημήσαντας τῆς θείας αὐλῆς ἐξελάσασα, σ υ ν - α π ο β ά λ λ ο ν τ ε ς αὐτοῖς Σεβήρον, Πέτρον καὶ τὴν πολυβλάσφημον αὐτῶν ἀ λ λ η λ ό π λ ο κ ο ν σειράν, μεθ' ὧν καὶ τὰ 'Ωριγένους, Εὐαγρίου τε καὶ Διδύμου μυθεύματα ἀναθεματίζομεν, ὡς καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα πέμπτη Σύνοδος· εἰτά τε καὶ δύο θελήματα καὶ ἐνεργείας κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιότητα ἐπὶ Χριστοῦ κηρύττομεν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕκτη Σύνοδος ἐξεβόησεν, ἀποκηρύξασα Σέργιον, 'Ὠνώριον, Κῦρον, Πύρρον, Μακάριον, τοὺς ἀθελήτους τῆς εὐσεβείας καὶ τοὺς τούτων ὁμόφρονας» ('Ι ω. Κ α ρ μ έ ρ η, ΔΣΜ, σελ. 239-240· M a n s i, 13, 376E - 377B).

26. Β α σ. Γ ι α ν ν ο π ο ὐ λ ο υ, Εἶναι ὁ 'Ωριγένης ἀναθεματισμένος; σελ. 11. Πρβλ. καὶ σελ. 14: «Ἐκ τῶν προεκτεθέντων προκύπτει, ὅτι εὕρισκόμεθα ἐνώπιον δύο παραδόσεων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καταδίκην τοῦ προσώπου τοῦ 'Ωριγένους. Καὶ αἱ δύο ἀναφέρονται ἐμμέσως εἰς τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοdon. Κατὰ τὴν πρώτην, παραδιδομένην ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς, τὸ πρόσωπον τοῦ 'Ωριγένους εἶναι ἀναθεματισμένον. Κατὰ τὴν

Δὲν ξέρομε, ἂν ὑπάρχει «διαφοροποιήσις» μεταξύ τῆς ΣΤ' καὶ Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου, καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ξέρομε, ἂν αὐτὴ εἶναι «ἐμφανής». Τὸ ὅτι δὲν ἀναφέρει ἡ Ζ' Οἴκουμ. Σύνοδος καὶ τὰ ὀνόματα τῶν καταδικασθέντων ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο αἰρετικῶν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀμάχητο τεκμήριον, ὅτι καὶ δὲν ἀναθεματίσθησαν ἀπὸ αὐτὴν. Τὸ «ἐκ τῆς σιωπῆς ἐπιχείρημα» (argumentum e silentio) δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλές, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δρᾷ ἀμφίδρομα.

Στὴν προκειμένη μάλιστα περίπτωση συνηγοροῦν καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι στὴν μὴ ἀποδοχὴ ἢ μᾶλλον καὶ στὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ τοῦ «ἐκ τῆς σιωπῆς» ἐπιχειρήματος. Γιατί:

α) Στὸν ὄρο τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου λέγεται: «Συναποβάλλοντες αὐτοῖς (τοῖς ἄλλοις αἰρετικοῖς) Σεβῆρον, Πέτρον καὶ τὴν πολυβλάσφημον αὐτῶν ἀλληλόπλοκον σειράν, μεθ' ὧν καὶ τὰ Ὁριγένους... μυθεύματα...». Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα: Μήπως λοιπὸν στὴν «πολυβλάσφημον καὶ ἀλληλόπλοκον σειράν» τῶν Σεβήρου καὶ Πέτρου Ὁμοσείας περιλαμβάνεται καὶ ὁ Ὁριγένης, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ δύο αὐτοὶ αἰρετικοὶ πράγματι ἀκολουθοῦσαν τὸν Ὁριγένη, ἦσαν μὲ ἄλλα λόγια στὴν ἴδια ἀλληλόπλοκο γραμμῇ - σειρά;

Ἡ ἀποψὴ αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ «Ἰπόμνημα»-«Συναξάριον», τὸ ὁποῖο διαβαζόταν «ἐπ' ἐκκλησίας», κατὰ τὴν 25^η Ἰουλίου, ὁπότε ἐορτάζουμε τὴ μνήμη τῶν Πατέρων τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου. Αὐτὸ λέει: «Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ, ἦν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθιμος ὁ αἰρετικός... ἀλλ' αἰρετικός ὢν, ἐξεβλήθη παρὰ τε τῶν ὀρθοδόξων... καὶ ἐχειροτονήθη ἀντ' αὐτοῦ Μηνᾶς ὁ ἀγιώτατος... Ἐπὶ τούτου ἐπαναστάντες Σεβήρος καὶ Πέτρος, ἄνθρωποι πᾶσαν αἵρεσιν ἐν ἑαυτοῖς περιφέροντες, συνιστῶντες δὲ καὶ τὰ Ὁριγένους βλάσφημα δόγματα, ἐλύτουν τοὺς ὀρθοδόξους. Διὰ τοῦτο καὶ συγκαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ἐν τῷ ἐβδόμῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, Σύνοδον ρξε' Ἁγίων Πατέρων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἅμα τῷ ἀγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Μηνᾶ, ἀνεθεμάτισαν αὐτούς τε καὶ τοὺς ὀμόφρονάς αὐτῶν. Ἐκτοτε οὖν ἐορτάζει ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὴν τοιαύτην ἀνάμνησιν, δοξάζουσα τὸν Θεόν»²⁷.

δευτέραν, ἐκπροσωπούμενην ὑπὸ τῆς Ζ' Οἰκουμηνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν Λειτουργικῶν μας Βιβλίων, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καταδικάζει καὶ ἀναθεματίζει τὰ «μυθεύματα», τὰ «δόγματα» τοῦ Ὁριγένους. Ἐκτὸς τούτου προβλήματα γενῶνται καὶ ἐκ τῆς σιωπῆς τῆς Ζ' Οἰκουμηνικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Ε' Οἴκουμ. καταδικητὴν τῶν Ἐπιπέδων Κεφαλαίων». Πρβλ. καὶ σελ. 15: «Δὲν εἶναι δὲ αὕτη, ὡς εἶδομεν, ἡ μόνη διαφορὰ μεταξύ Ζ' καὶ ΣΤ' Οἰκουμηνικῆς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ε' Οἰκουμηνικὴν».

27. Μηναιὸν τοῦ Ἰουλίου, ἐκδ. τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1967, σελ. 132.

Μποροῦμε, λοιπόν, μετὰ ἀπ' αὐτὰ νὰ ποῦμε, ὅτι στὴν ἀλληλόπλοκο αἰρετικὴ σειρὰ δὲν ἀνήκει καὶ ὁ Ὁριγένης; *Η, ὅτι ἡ Ε' Οἴκουμ. Σύνοδος δὲν ἀναθεμάτισε καὶ τὸν Ὁριγένη ὡς ὁμόφρονα (ἢ μᾶλλον ἀρχηγὸ) τῶν Σεβήρου καὶ Πέτρου Ἀμασειας;

β) Ἐξ ἄλλου ἢ ἴδια ἡ Ζ' Οἴκουμ. Σύνοδος στὴν ἐπιστολὴ-ἀναφορὰ, ποὺ ἀπηύθυνε στοὺς αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνο καὶ Εἰρήνη γιὰ τὸ ἔργο της, γράφει: «ταῖς ὑποτυπωθείσαις συμφωνήσεσι παρὰ τῶν ἀγίων ἐξ οἰκουμηνικῶν συνόδων συμπεφωνήκαμεν, ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρείου μανίαν, τὴν Μακεδονίου λύτταν, Ἀπολλιναρίου τὴν ἀνόητον φρένα, Νεστορίου τὴν ἀνθρωπολατρείαν, Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου τὴν συγχυτικὴν ματαιότητα καὶ τὴν σὺν αὐτοῖς πολυκέφαλον ὕδραν, Ὁριγένους, Διδύμου καὶ Εὐαγρίου τὰ ληρώδη μυθεύματα, Σεργίου καὶ Ὀνωρίου, καὶ Κύρου καὶ Πύρρου καὶ τὴν σὺν αὐτοῖς μονοθέλητον, μᾶλλον δὲ κακοθέλητον βούλησιν»²⁸.

Μήπως, λοιπόν, ἐπειδὴ γράφουν, ὅτι ἀναθεμάτισαν τὴ μανία τοῦ Ἀρείου, τὴ λύσσα τοῦ Μακεδονίου κ.τ.λ., σημαίνει, ὅτι δὲν ἀναθεμάτισαν τὸν Ἀρειο, τὸ Μακεδόνιο κ.τ.λ.; Βεβαίως ὄχι. Ἄρα τὸ ἐκ τῆς σιωπῆς ἐπιχειρήμα δὲν φαίνεται νὰ προσφέρει πολλά.

γ) Τέλος, ἡ προσωπικὴ θέση τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου, ὅπως φαίνεται σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχες κλίνει πρὸς τὴν ἀποψη, ὅτι ἡ Ε' Οἴκουμ. Σύνοδος κατεδίκασε καὶ ἀναθεμάτισε καὶ τὸν Ὁριγένη²⁹. Καὶ τοῦτο ἔχει μεγάλη σημασία, γιὰτὶ ὁ Ταρασίος ὡς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (784-806 μ.Χ.) καὶ πρόεδρος τῆς Συνόδου διαδραμάτισε σπουδαῖο ρόλο στὶς ἐργασίες τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου (787 μ.Χ.).

Ἐπομένως δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἡ Ζ' Οἴκουμ. Σύνοδος διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ΣΤ'-Πενθέκτη ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τοῦ προσωπικοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Ὁριγένη ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο. Ἄρα ἡ μαρτυρία τῆς ΣΤ'-Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου δὲν κλονίζεται καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ἀνατρέπεται. Καὶ συνεπῶς δὲν θὰ πρέπει νὰ χωρεῖ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ θέμα, ἐὰν ὁ Ὁριγένης ἀφορίσθηκε ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο.

3. Τὸ εἶδος τοῦ ἀφορισμοῦ.

Ἐὰν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ προσωπικοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Ὁριγένη, νομίζουμε ἀντιθέτως, ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ νὰ

28. Mansi, 13, 404B.

29. «Τῆς δὲ πέμπτης ὡς ἡ τοῦ πνεύματος μάχαιρα τὰς ἐξ ἄνωθεν τῶν χρόνων ἐπιπολαζούσας ἀθέσμους αἰρέσεις ἐξέτεμε, καὶ τοὺς ἐφευρετὰς αὐτῶν ἐθριάμβευσεν, Ὁριγένην, Διδυμόν τε καὶ Εὐάγριον, κἀγὼ ἐξωθοῦμαι ὡς αἰρετικῶν τερτισμάτων (ἢ τερατευμάτων) μυθεύματα» (Mansi, 12, 1123D).

τεθεῖ και νὰ εὐσταθήσει ἐρώτημα ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἀφορισμοῦ. Καὶ τὸ ζήτημα αὐτό, ὅπως θὰ δοῦμε, μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση και μὲ τὴν προσωρινότητα ἢ μονιμότητα τοῦ ἀφορισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ πῶς συγκεκριμένα, μπορεῖ νὰ τεθεῖ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς τέθηκε κατὰ ἀκρίβεια ἢ κατὰ οἰκονομία; Ὅπως εἶναι γνωστὸ, και ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης: «Δύο εἶδη κυβερνήσεως και διορθώσεως φυλάττονται εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Τὸ ἐν εἶδος ὀνομάζεται Ἀκρίβεια, τὸ δὲ ἄλλο ὀνομάζεται Οἰκονομία και Συγκατάβασις, μὲ τὰ ὁποῖα κυβερνοῦσι τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν οἱ τοῦ πνεύματος οἰκονόμοι (= κληρικοί), πότε μὲν μὲ τὸ ἕνα, πότε δὲ μὲ τὸ ἄλλο»³⁰. Καὶ κατὰ τὸν πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο, «τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα θεωροῦνται κατὰ δύο τρόπους: κατὰ ἀκρίβειαν και κατὰ οἰκονομίαν»³¹.

α) Ἄς πάρουμε τὴν περίπτωση τῆς ἀκρίβειας.

Προκαταβολικῶς πρέπει νὰ λεχθεῖ, ὅτι και ὁ ἀναθεματισμὸς ἢ μεγάλος ἀφορισμὸς τίθεται γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πιστοῦ. Σκοπὸς του εἶναι νὰ σώσει και τὸν ἁμαρτήσαντα και τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι σκοπὸς του εἶναι ἢ σωτηρία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, φαίνεται και ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ Κορινθίου, ὁ ὁποῖος συζοῦσε μὲ τὴν μητριὰ του και γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἀπ. Παῦλος προτρέπει τὴν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου νὰ λάβει τὰ μέτρα της, δηλ. νὰ τὸν ἀναθεματίσει, «ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» (Α' Κορ. 5,5)³².

Ὅτι ὁ ἀναθεματισμὸς γίνεται γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, φαίνεται και ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀναθέματος εἶναι (και) νὰ ἀφυπνίσει τὸ «ὕπνωτον» ἢ νεκρὸ μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ τὸ κάμει νὰ συνέλθει, νὰ ἀντιληφθεῖ τί κάνει, νὰ ἀφήσει τὸν κατήφορο τῆς πλάνης, τῆς ἁμαρτίας και τῆς ἀπωλείας, νὰ μετανοήσει και νὰ ἐπανέλθει στὸν ὀρθὸ δρόμο³³. Γι' αὐτὸ και ὁ Νικόδημος Μίλας γράφει: «Τὴν ποινὴν ταύτην... ἐπέβαλλεν ἡ Ἐκκλησία τοῖς βαρύτατον ἐκκλησιαστικὸν παράπτωμα διαπράξασι πιστοῖς και μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ἐὰν οὐδ' ἐν ἄλλο μέσον ἔσχυε πρὸς βελτίωσιν και ἐπιστροφὴν αὐτῶν»³⁴. Καὶ ὁ παλαιὸς καθηγητῆς τῆς Δογματικῆς Χρ. Ἀνδρουτσος ἔγραφε: «...περὶ τῶν δι' ἀφορισμοῦ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκοπτομένων, δῆλον οἴκοθεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀφορίζουσα

30. «Πηδάλιον», σελ. 53, ὑποσ.

31. Ἐπιστολὴ τῷ Βελιγραδίου Μιχαήλ, Μάιος 1706, ἐν Κ. Δελικάνη, Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905, τόμ. Γ', σελ. 648.

32. Πρβλ. Ν. Milasch - Μ. Ἀποστολοπούλου, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1906, σελ. 713.

33. Πρβλ. Παν. Μπούμη, Κανονικὸν Δίκαιον, Ἀθήνα 1989, σελ. 291.

34. Ν. Milasch - Μ. Ἀποστολοπούλου, ὅπ. παρ., σελ. 713.

τούτους τῆς ἰδίας κοινωνίας δὲν θέλει νὰ ἀποστερήσῃ αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀλλὰ διὰ τούτου νὰ φέρῃ εἰς ἐπίγνωσιν ἅμα καὶ διόρθωσιν»³⁵.

Ἄλλ' ἐπίσης, ὅτι θέλει νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τὴν πλάνη, νὰ ἀφυπνίσει, καὶ τὸ ἄλλο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται εἰδικῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἰα' ἀναθεματισμὸ τοῦ Ὁριγένη, πού λέει: «Ἐἴ τις μὴ ἀναθεματίσει Ἄρειον, Εὐνόμιον, Μακεδόνιον, Ἀπολλινάριον, Νεστόριον, Εὐτυχέα καὶ Ὁριγένην, μετὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας αἰρετικούς, τοὺς κατακριθέντας καὶ ἀναθεματισθέντας ὑπὸ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν προειρημένων ἁγίων τεσσάρων Συνόδων, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια τῶν προειρημένων αἰρετικῶν φρονήσαντας ἢ φρονούντας καὶ μέχρι τέλους τῆ οἰκεία ἀσεβεία ἐμμείναντας, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω»³⁶. Ὁ ποιμαντικὸς αὐτὸς γιὰ τὴν προφύλαξιν τῶν χριστιανῶν σκοπὸς διαφαίνεται καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Συνοδικοῦ τῆς Ὁρθοδόξιας κατὰ τὴν ὁμώνυμο Κυριακῆ. Σχετικῶς ὁ Ν. Μίλας σημειώνει: «Πρὸς διατήρησιν ζωηρᾶς ἀναμνήσεως τῆς βαρυτάτης ταύτης τῶν ποινῶν ὠρίσθη κατὰ τὴν ἐν Κων/πόλει τὸ ἔτος 842 συστάσαν σύνοδον, ἵνα καθ' ἕκαστον ἔτος τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδόξιας γίνηται μνεῖα ἐν τῷ Ναῶ μετὰ τὸν ὄρθρον πάντων τῶν ἐγκλημάτων τῶν τιμωρηθέντων δι' ἀναθέματος»³⁷.

Ἄς ἔλθουμε ὅμως στὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὸ ἀνάθεμα στὸν Ὁριγένη ἐπιβλήθηκε κατ' ἀκρίβεια. Μποροῦμε, λοιπόν, στὴν προκειμένη περίπτωση νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς ἐπιβλήθηκε κατ' ἀκρίβεια, ἀφοῦ αὐτὸς ἐκδόθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ὁριγένη³⁸, ὅποτε δὲν μποροῦσε αὐτὸς νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ σφάλμα του, νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ διορθωθεῖ; Ὅτι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματίσθηκε μετὰ τὸ θάνατό του ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμ. Σύνοδο εἶναι αὐτονόητο, ἀφοῦ αὐτὸς πέθανε τὸ ἔτος 253/4 μ.Χ., ἢ δὲ Ε' Οἰκουμηνικῆ συνῆλθε τὸ ἔτος 553 μ.Χ. Σχετικῶς μὲ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ βλέπε καὶ τὴ μαρτυρία πού διασώζεται στὴν Ε' πράξιν τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου: «Ἄλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους εὐρίσκομεν ἀναθεματισθέντας μετὰ τὸν θάνατόν τους. Καὶ π.χ. τὸν Ὁριγένη· καὶ ἂν κανεὶς ἀνατρέξῃ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἁγίας μνήμης Θεοφίλου, ἢ καὶ παλαιότερον, θὰ εὕρῃ ὅτι ἀναθεματίσθη μετὰ τὸν θάνατόν του, πρᾶγμα πού καὶ τώρα ἔκαμε

35. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἔκδ. Β', Ἀθήναι 1956, σελ. 267-268, ὑποσ. 2.

36. Ἰω. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 195.

37. Ν. Milasch - Μ. Ἀποστολοπούλου, ὅπ. παρ., σελ. 713.

38. Ἐκτός καὶ ἀνακαλυφθεῖ στὸ μέλλον, ὅτι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματίσθηκε, ἔστω καὶ ἀπὸ μία τοπικὴ Σύνοδο καὶ μετὰ ἀπὸ κανονικὴ διαδικασία, ἐνῶ ἀκόμη ζοῦσε. Γι' αὐτὰ ὅμως χρειάζονται σαφεῖς μαρτυρίες. Πρβλ. Βασ. Σταυρίδου, Αἱ ὠριγενιστικαὶ ἐριδες, «Θεολογία», τόμ. ΚΗ' (1957), σελ. 554 - 556, καὶ τόμ. ΚΘ' (1958), σελ. 365 - 366 καὶ 521, ὑποσ.

δι' αὐτὸν ἢ Ὑμετέρα Ἀγιότης καὶ ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Βιγίλιος»³⁹.

Ἄλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στοιχεῖο αὐτό, καὶ πολὺ περισσότερο μάλιστα, τίθεται καὶ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι ἐπιβλήθηκε κατ' ἀκρίβεια ὁ ἀφορισμὸς στὸν Ὁριγένη, ἀφοῦ δὲν κλήθηκε σὲ ἀπολογία, ὄντας ἤδη πεθαμένος; Λέμε ὅτι χρειαζόταν γιὰ τὴν κατ' ἀκρίβεια ἀποβολή του καὶ ἡ ἀπολογία του, γιὰτὶ οἱ ἴδιοι οἱ κανόνες γιὰ τὸ ἔγκυρο τοῦ ἀφορισμοῦ, τοῦ κατ' ἀκρίβεια ἀφορισμοῦ καὶ «κατὰ κανόνας γινομένου», προϋποθέτουν καὶ ἐπιβάλλουν αὐτὴ τὴν κλήση σὲ ἀπολογία. Ἔτσι ἔχουμε τοὺς κανόνες λα' καὶ οδ' ἀποστολικούς, καθὼς καὶ τοὺς ε' τῆς Ἀντιοχείας, ιθ' /κζ' τῆς Καρθαγένης, οἱ ὁποῖοι προϋποθέτουν ἢ ἐπιβάλλουν τὸν δικονομικὸ αὐτὸ ὄρο (τύπο), αὐτὴ τὴ διαδικασία.

Ὅτι ἡ ἀπολογία εἶναι ἀπαραίτητη, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς περιστατικό: Ὅταν ὁ ἐπίσκοπος Ἰβας διαμαρτυρήθηκε στὴν Δ' Οἰκουμ. Σύνοδο γιὰ τὴν καταδίκη του ἀπὸ τὸν Εὐτυχῆ στὴ ληστρική σύνοδο τῆς Ἐφέσου καὶ εἶπε: «Δέομαι ὑμῶν, ἀπὸν κατεκρίθην· οὐ παρήμην· οὐκ ἔτυχον ἀπολογίας· οὐκ ἤξιώθην λόγου. Οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν· κ α κ ὤ ς ἐ π ο ἰ ἠ σ α ν ο ἱ π α ρ ἄ τ ο ὺ ς κ α ν ὄ ν α ς κατακρίναντες αὐτόν· τὰ κατὰ ἀπόντος γενόμενα ἀργεῖτω. Ταῦτα πάντες λέγομεν· οὐδεὶς ἀπόντα κατακρίνει»⁴⁰.

Ἄρα ἡ ἀποψη ὅτι ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ὁριγένη ἔγινε κατὰ κανονικὴ ἀκρίβεια, μᾶλλον πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ.

β) Κ α τ ' ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ α .

Συνεπῶς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξετάσουμε ἐν συνεχείᾳ, μήπως ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς ἐπιβλήθηκε κατ' οἰκονομία⁴¹. Μήπως δηλαδὴ τὰ πράγματα μᾶς ὠθοῦν πρὸς τὰ ἐκεῖ, πρὸς τὴ λύση αὐτή; Πράγματι, νομίζουμε, σ' αὐτὸ συνηγοροῦν καὶ τὰ ἐξῆς:

1) Μᾶλλον ἀναγκάστηκε (ex opinione necessitatis) ἡ Ε' Οἰκουμ. Σύνοδος, ἔνεκα τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Ὁριγενισμοῦ καὶ γιὰ νὰ προφυλάξει τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὶς πλάνες αὐτοῦ, «ὅ ἐστι μεθερμηνεούμενον», προνοοῦσα γιὰ τὴ σωτηρία του⁴², νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὸ τὸ ἔσχατο μέτρο ἄμυνας, τὸν ἀφορισμό.

39. Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, Ἡ Πέμπτη Οἰκουμένη Σύνοδος, σελ. 367.

40. Mansi, 7, 205B.

41. Γιὰ τὸ θεσμὸ τῆς οἰκονομίας βλέπε: Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ οἰκονομία κατὰ τὸ Κανονικὸν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1949, σελ. 21. Πρβλ. καὶ Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Προβλήματα τῆς «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», Ἐν Ἀθήναις 1957, σελ. 209, καὶ Παν. Μπούμη, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία κατὰ τὸ Κανονικὸν δίκαιον (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Ἐκκλησία»), Ἀθήναι 1971, σελ. 7.

42. Πρβλ. τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιβολῆς κατ' οἰκονομία τῆς ἀγαμίας τοῦ ἐπισκόπου,

“Οτι ἀ ν α γ κ ά σ τ η κ ε ἡ Ἐκκλησία νά ἀφορίσει τόν Ὁριγένη, φαίνεται καί δικαιολογεῖται πολὺ καλὰ στὰ καί ἀπ’ ὅσα ἐπαρκῶς γράφει ὁ καθηγητής Στ. Παπαδόπουλος: «Δὲν ὑπῆρχαν ἀπλῶς μερικοὶ θεολόγοι ὠριγενιστὲς καί ἀντιωριγενιστὲς, ἀλλὰ ... δημιουργήθηκε ὠριγενισμὸς καί ἀντιωριγενισμὸς, δημιουργήθηκε θεολογικὴ νοοτροπία, πνευματικὸ κλίμα, στὸ ὁποῖο προσχωροῦσαν μικρὲς καί ἄλλοτε μεγάλες ομάδες πιστῶν καί κοινότητες μοναχῶν. Ἡ σύγκρουση πλέον δὲ γινόνταν ὅπως παλαιότερα μεταξύ θεολόγων ἢ θεολογούντων, ἀλλὰ μεταξύ ομάδων, οἱ ὁποῖες ἀγωνίζονταν συχνὰ μέχρι ἐσχάτων, διότι τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀγῶνα τοὺς ἀφοροῦσε τὴν ὀρθή πίστη καί ἄρα τὴ σωτηρία. Ἡ ἀνάμιξη τῶν μοναχῶν στὴ διαμάχη αὐτὴ ἔδωσε ἰδιαίτερη δξύτητα στὸν ἀγῶνα καί ἀπὸ τὰ δύο μέρη.

Ἀπὸ τὴν στιγμή αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἀναγκασμένη χάριν τῶν μελῶν της νά ἀντιμετωπίσει τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖο εἶχε γίνεῖ πρόβλημα ὠριγενισμοῦ. Ἀνεξάρτητα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἀν ἐπιθυμοῦσε ἢ ὄχι τὴν καταδικὴ τοῦ Ὁριγένη, ἀφοῦ λίγα ἢ πολλὰ μέλη της κινδύνευαν ἀπὸ τὸν ἐκλαϊκευμένο ὠριγενισμὸ νά χάσουν τὴ γνήσια πίστη τοὺς καί κατὰ συνέπεια τὴ σωτηρία τοὺς, ἡ Ἐκκλησία ὄφειλε νά δείξει τὴν πλάνη τοῦ ὠριγενισμοῦ, ὄφειλε νά τὸν καταδικάσῃ, νά τὸν ἀναθεματίσῃ. Ἔτσι θά συνειδητοποιοῦσαν οἱ πιστοὶ τὴν κακοδοξία τῶν ἀντιλήψεων ποὺ ἀνῆκαν ἢ ἀπλῶς προσγράφονταν στὸν Ὁριγένη. Κι ἐπειδὴ οἱ καταδικαζόμενες ἀντιλήψεις ἦσαν πολλές, ἐπειδὴ ὅλες συνδέονταν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ὁριγένη κι ἐπειδὴ τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀδυνατοῦσαν νά διακρίνουν μεταξύ Ὁριγένη καί Ὁριγενισμοῦ, ἡ Ἐκκλησία ἔπρεπε νά καταδικάσῃ εὐθέως καί σαφῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Ὁριγένη. Τοῦτο ἔγινε στὴν ἐνδημοῦσα σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 543, βάσει διατάγματος ποὺ μὲ προτροπὴ θεολόγων εἶχε συντάξει ὁ Ἰουστινιανὸς καί ποὺ καταδικάζε θέσεις τοῦ Ὁριγένη καί ἀναθεματίζε τὸν ἴδιο προσωπικά. Ἡ Ε΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος τὸ 553 περιλαμβάνει τὸν Ὁριγένη στὸν ἐνδέκατο ἀναθεματισμὸ της μαζί μὲ ἄλλους αἰρετικούς»⁴³.

2) Ἀκριβῶς δὲ καί τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς ἐπιβλήθηκε γιὰ τὴν προστασία ἀπὸ τίς πλάνες καί γιὰ τὴ σωτηρία π λ ῆ θ ο υ ς μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι ἐνὸς ἢ δύο μελῶν Αὐτῆς, εἶναι ἓνας ἐπὶ πλέον λόγος χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀφορισμοῦ ὡς κατ’ οἰκονομία γενομένου. Ἐδῶ πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε μία ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας, τὴν ἀρχὴ τῆς ἀ ν α λ ο γ ί α ς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἔχουμε ἰδιαίτερος ἀποχρῶντα λόγο ἐφαρμογῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ὅταν ἀπ’ αὐτὴν ὠφελοῦνται πολλοὶ⁴⁴ ἄνθρωποι, ὀλόκληροι λαοί, πλῆθος λογικῶν προβάτων.

ὅπου ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος λέει στὸν ιβ΄ κανόνα της: «τῆς σωτηρίας καί τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθεύμενοι» (Ρ ἀ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, τόμ. Β΄, σελ. 331).

43. Σ τ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ θέση τοῦ Ὁριγένη, σελ. 9-10.

44. Πρβλ. ἀ΄ καν. Μεγ. Βασιλείου: «Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν,

3) Τὸ ὅτι ἡ πράξις αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας δείχνει μιὰ, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὲρ-αὐστηρότητα ἀπέναντι στὸν Ὁριγένη, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς πράξις κατ' οἰκονομία γενομένη. Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι οἰκονομία λογίζεται καὶ ἡ ἐπὶ τὸ αὐστηρότερο παρέκκλιση τοῦ ἄρμοδιου ὄργάνου ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἰ. κανόνων, ἀρκεῖ αὐτὸ νὰ γίνεταί πρὸς ὠφέλεια τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι χάριν ἰδιοτελῶν σκοπῶν. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τὰ κατ' οἰκονομία λαμβανόμενα μέτρα εἶναι σ υ ν ἡ θ ω ς πιὸ ἐπιεικῆ ἀπὸ τὴν κανονικὴ ἀκρίβεια, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι καὶ αὐστηρότερα. Αὐτὸ μάλιστα τὸ στοιχεῖο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ διαφοροποιεῖ, «τὸ ὁποῖον διαχωρίζει ἀναμφισβητήτως τὴν 'οἰκονομίαν' ἀπὸ τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς συγκαταβάσεως»⁴⁵.

Ὅτι ἀναγκάστηκε ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπιβάλει ἀνάθεμα στὸν Ὁριγένη καὶ ὅτι κατ' οὐσίαν ἤθελε νὰ προφυλάξει τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὶς ὠριγένειες πλάνες καὶ ὄχι νὰ ἀναθεματίσει τὸν ἴδιο τὸν Ὁριγένη, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου. Ὅπως δηλονότι ἔχει, καὶ ὅπως σχολιάσαμε πιὸ πάνω (σελ. 626) στὸ κείμενο αὐτό⁴⁶, ἀποφεύγεται (τουλάχιστον ἐμφανῶς) ἡ ἀναφορά, «ἡ μεία» τοῦ προσώπου τοῦ Ὁριγένη, ἐνῶ ἀναφέρονται σ' αὐτὸ ρητῶς τὰ μ υ θ ε ὑ μ α τ α τοῦ Ὁριγένη. Γι' αὐτὸ ἔχει δίκιο ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος, ὅταν σχετικῶς γράφει: «Ὡς βλέπομεν, σ τ ὄ χ ο ς τῆς καταδίκης ἦσαν τὰ συγγράμματα καὶ δὴ αἱ ἐν τούτοις αἰρετικαὶ δοξασίαι». Καὶ ὅταν προσθέτει εὐθύς ἀμέσως: «Τὰ πρόσωπα δὲν ἐξέφυγον τὸ ἀνάθεμα»⁴⁷.

Βεβαίως, ὑπάρχει ἡ ἀποψη, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ διατύπωση τοῦ κειμένου τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου δὲν σημαίνει ἀπλῶς μόνο αὐτό, δηλ. δὲν ὑποδηλώνει μόνο μιὰ «ἐξ ἀνάγκης κατ' οἰκονομίαν» πράξις, ἀλλὰ σημαίνει, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ὁριγένη ἤρθη ἀπὸ αὐτὴν (τὴν Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδο).

Τὴν ἀποψη αὐτὴ στηρίζουν ἐπὶ πλέον καὶ στὴ διατύπωση τοῦ ἰα' ἀναθεματισμοῦ τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου, ὁ ὁποῖος καταλήγει, ὅπως εἶδαμε πιὸ

οἰκονομίας ἐνεκα τῶν πολλῶν, δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτὸν» (Ράλλη - Ποτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 91). Πρβλ. καὶ γ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου καὶ Παν. Μπούμη, Κανονικὸν Δίκαιον, σελ. 63.

45. Πρβλ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Προβλήματα..., σελ. 91. Πρβλ. καὶ σελ. 92: «Πᾶσα ἐκ τῆς ἀκριβείας», εἴτε ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον εἴτε ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον, παρέκκλισις, ἐφ' ὅσον πληροῖ τὰς ... καθορισθείσας προϋποθέσεις, ἀποτελεῖ πράξιν ἑκκλησιαστικῆς οἰκονομίας». Πρβλ. καὶ Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ οἰκονομία, σελ. 37.

46. Τὸ ἐπαναλαμβάνουμε ἐδῶ, πρὸς διευκρίνιση τοῦ ἀναγνώστη: «Συναποβάλλοντες αὐτοῖς Σεβῆρον, Πέτρον καὶ τὴν πολυβλάσφημον αὐτῶν ἀλληλόπλοκον σειράν, μεθ' ὧν καὶ τὰ Ὁριγένους, Εὐαγγέριον τε καὶ Διδύμου μυθεύματα...» (Ἰω. Κερμίρη, ΔΣΜ, σελ. 240· Mansi, 13, 376E - 377B).

47. Ἀρχιμ. Μελετίου Κλαμαρά, Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, Περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 16-17.

πάνω, με την έκφραση «και μέχρι τέλους τῆ οικεία ἀσεβεία ἐμμείναντας»⁴⁸. Λέγεται συγκεκριμένως, ὅτι «τοῦ κινδύνου τῶν ὠριγενιστικῶν κακοδοξιῶν ἐκλιπόντος, αὕτη εἶχεν ὅλον τὸ δικαίωμα νὰ ἄρῃ τὸ προσωπικὸν ἀνάθεμα ἢ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτὸ ὡς ση-μαῖνον τὴν καταδίκην τῶν κακοδοξιῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ δὴ καὶ καθ' ὅσον πολλοὶ θὰ ἦσαν οἱ σκανδαλιζόμενοι ἐκ τῆς μετὰ θάνατον φοβεραῖς καταδίκης ἀνδρὸς κατὰ τὰ ἄλλα λίαν ἐπιφανοῦς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἐν τινι μέτρῳ, ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ἢ καταδικαστικὴ αὕτη ἀπόφασις κατὰ τοῦ Ὁριγένους, ὁ ἰα' ἀναθεματισμὸς τῆς Ε' Οἴκουμενικῆς', διὰ τῆς προϋποθέσεως τὴν ὅποιαν ἔθετε: 'καὶ μέχρι τέλους τῆ οικεία ἀσεβεία ἐμμείναντας'. Μόνον ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς Θεὸς' γνωρίζει ἐν ὁ θάνατος εὔρε τὸν Ὁριγένη συνειδητὸν τέκνον τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ μὴ ἠθελημένως πλανώμενον, ἢ ἐν συνειδήτως καὶ ἀμετανοήτως πλανώμενον»⁴⁹.

Μὲ ἄλλα λόγια, ὑποστηρίζεται, ὅτι δὲν γνωρίζουμε, ἂν ἔμειναν μέχρι τέλους στίς ἐσφαλμένες δοξασίεις τους ὁ Ὁριγένης καὶ οἱ λοιποὶ αἰρετικοί, ἢ μᾶλλον γίνεται δεκτὸ ὡς πιθανόν, ὅτι ἡ διατύπωση αὐτὴ ἔχει τὴν ἔννοια, ὅτ δὲν ἔμειναν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τους στὴν αἵρεσή τους (στὴν «ἀσέβεια») ⁵⁰.

Ἐπάρχει ὁμοίως καὶ ἡ ἄλλη ἀποψη-ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς προτάσεως τοῦ ἰα' ἀναθεματισμοῦ τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου. Καὶ συγκεκριμένως, ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος στὰ ἀνωτέρω λεχθέντα προσθέτει: «Τὰ πρόσωπα δὲν ἐξέφυγον τὸ ἀνάθεμα ὡς φρονοῦντα κακῶς καὶ ἐμμείναντα μέχρι τέλους εἰς τὸ ἀσεβὲς φρόνημα»⁵¹. Καὶ ἡ φορὰ τοῦ κειμένου πράγματι εὐνοεῖ αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτὲς οἱ ἀπόψεις εἶναι προσωπικὲς ἐρμηνεῖες τοῦ παραδιδομένου κειμένου τοῦ ἰα' ἀναθεματισμοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ νομίζουμε, ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ ἐπαναπαυόμαστε σὲ ἀμφιλεγόμενες θέσεις, ἐφ' ὅσον

48. Βλ. 'Ιω. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 195.

49. Βασ. Γιαννοπούλου, Εἶναι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματισμένος;, σελ. 17. Ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος γράφει, ὅτι ὁ κ. Β. Γιαννόπουλος ἐκφράζει τὴν ἀποψη «ὅτι ἡ Ζ' Σύνοδος ἤρε τὸ κατὰ τοῦ Ὁριγένους ἀνάθεμα - ἐπειδὴ ἴδιον ὁ Θεὸς γνωρίζει, ἐν ὁ θάνατος εὔρε τὸν Ὁριγένη συνειδητὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ μὴ ἠθελημένως πλανώμενον» ('Ἡ Πέμπτη Οἴκουμ. Σύνοδος, σελ. 615).

50. Ἄν καὶ ἐδῶ θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ λεχθεῖ, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιφύλαξη αὐτῆς πράγματι τέθηκε ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο, καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενον οἱ ἐν λόγῳ αἰρετικοὶ νὰ μετανόησαν, ἔστω καὶ τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς τους, πρέπει νὰ θεωρήσουμε, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς τελικῶς δὲν ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴν Ε' Οἴκουμ. Σύνοδο, δὲν ἴσχυσε καὶ δὲν ἴσχυει.

51. Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, σελ. 16-17. Πρβλ. καὶ σελ. 19: «Ἡ Ἐκκλησία κατεδίκασε τὴν ἀποδοχὴν καὶ δὴ τὴν ἀμετανοήτην ἐμμονὴν εἰς τὰ αἰρετικὰ διδάγματα τοῦ Ὁριγένους καὶ τῶν ὁπαδῶν του».

πρόκειται περὶ τοῦ μεγάλου ἀφορισμοῦ, πράγμα τὸ ὁποῖο ἔχει σχέση μετὰ τὴν ψυχικὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄς ἐπανέλθουμε, λοιπόν, στὴ μαρτυρία τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου καὶ ἂς ἐπιτραπεῖ νὰ περιοριστοῦμε καὶ νὰ σχολιάσουμε ἐδῶ ἐκτενέστερα τὴν ἀποψη, ὅτι μετὰ τὴ γνωστὴ διατύπωση, καὶ γενικώτερα τὴ στάση τῆς, ἡ Ζ' Οἴκουμ. Σύνοδος ἤρε⁵² τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Ὁριγένη, τὸ ὁποῖο ἐπέβαλε ἡ Ε' Οἴκουμ. Σύνοδος. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ στάση αὐτὴ τῆς Ζ' Οἴκουμ. Συνόδου δὲν σημαίνει καὶ ἄρση τοῦ ἀναθέματος. Αὐτόματη καὶ σιωπηλὴ ἄρση, ὅπως καὶ αὐτόματη-σιωπηλὴ ἐπιβολή, ἀναθεματισμοῦ δὲν ὑπάρχει.

Βεβαίως, ἔχει ὑποδειχθεῖ δειλὰ καὶ μετὰ ἐπιφύλαξη κάποτε ἀπὸ κάποιους ἐπιτροπὲς μιὰ κάποια μὴ δημόσια καὶ πανηγυρικὴ ἄρση ἀναθεμάτων⁵³. Πλὴν ὅμως ἡ δειλία αὐτὴ, καὶ ἡ ἐπιφυλακτικότητα καὶ μὴ δημοσιότητα συνεπιφέρει καὶ τὴν ἀβεβαιότητα στὰ θέματα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σωτηρίας, πράγμα τὸ ὁποῖο εἶναι κανονικῶς ἐπικίνδυνη τακτικὴ καὶ ἀντενδεικνύεται ἀπὸ ἀποψη ποιμαντικῆς πρακτικῆς⁵⁴. Ἄς μὴ λησμονοῦμε τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς: «Ἦτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ καὶ καὶ τὸ οὐ οὐ, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσει πέσῃτε» (Ἰακ. 5, 12).

Ἐξ ἄλλου, ὁ Ν. Μίλας γράφει στὸ «Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον»: «Ὡσπερ τὸ ἀνάθεμα κηρύσσεται δι' εἰδικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τύπου ἐπισήμως, οὕτω καὶ ὁ ἀναθεματισθεὶς κηρύσσεται λελυμένος τοῦ ἀναθέματος, τελουμένης τῆς νομιζομένης ἐπισήμου εἰδικῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς»⁵⁵. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ στὰ λειτουργικὰ κείμενα τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης ἀπαντᾶται καὶ εἰδικὴ «εὐχὴ συγχωρητικὴ ὑπὲρ τινῶν ἀδελφῶν μετὰ θάνατον ὑπ' ἀφο-

52. Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση δίνει ὁ Β. Γιαννόπουλος στὴν ἐργασία του. Αὐτὸ τουλάχιστον συμπεραίνει, ὅπως εἶδαμε (ὑποσ. 49), ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος (Ἡ Πέμπτη Οἴκουμ. Σύνοδος, σελ. 615).

53. Πρβλ. Μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου (Κωνσταντινίδου), Ἀξιολογήσεις καὶ προοπτικαὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, «Θεολογία», τόμ. ΝΑ' (1980), σελ. 237: «Ἐὰν μάλιστα τηρηθῇ ἡ πράξις τῆς μὴ πανηγυρικῆς ἄρσεως, ἀλλὰ τῆς μετὰ μόνην τὴν ἀμοιβαίαν ἀποδοχὴν τῶν προσώπων ἀποκαταστάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶς, αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονός ἀρκεῖ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πράξιν τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται, ὅτι εἰσηγοῦνται Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀρχαιοανατολικοὶ μετὰ τὰς §§ 3 καὶ 4 τῆς Ἐκθέσεώς των. Λέγουν, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται ἡ τήρησις ὁμοιομορφίας εἰς τὸν τρόπον ἄρσεως, καὶ ὅτι εἶναι πολὺ ἀπλούστερον νὰ ἐγκαταλειφθῶσι τὰ ἀναθέματα βεβαίως καὶ ἡρέμως εἰς τὴν λήθη τῆς Ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον καὶ ἤδη ἐπιχειρεῖται εἰς τὰς Ἐκκλησίας».

54. Πρβλ. Παπ. Μπούμη, Τὰ ἀναθέματα Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως, σελ. 65 καὶ 144 ἐξ.

55. Ν. Milasch - Μ. Ἀποστολόπουλου, ὕπ. παρ., σελ. 728.

ρισμόν εύρεθέντων»⁵⁶. 'Επίσης και «τὸ *Rituale Romanum* (ρωμαϊκὸν λειτουργικὸν τυπικὸν) προβλέπει ἰδιαίτερη εὐχὴ-ἀκολουθία γιὰ τὴ λύση, ἀπαλλαγὴ, ἀπὸ τὸ ἀνάθεμα ἐνὸς προσώπου ποῦ ἔχει ἤδη πεθάνει»⁵⁷.

'Επομένως δὲν μπορούμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι ἡ Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδος ἤρε τὸ ἀνάθεμα καὶ μάλιστα σιωπηλῶς, ἀνεπισήμως, ἢ πολὺ περισσότερο αὐτομάτως⁵⁸. Γι' αὐτὸ νομίζουμε, ὅτι ὀρθῶς ὁ Βασ. Σταυρίδης γράφει: «Καὶ αἱ μετὰ τὴν Ε' Οἰκουμηνικαὶ Σύνοδοι ἐπεκύρωσαν καὶ ἐδέχθησαν τὰς ἀποφάσεις ἐκεῖνης, τὴν καταδίκην τοῦ 'Ωριγένους καὶ τῶν Τριῶν Κεφαλαίων»⁵⁹. 'Επίσης δίκιο ἔχει καὶ ὁ Στ. Παπαδόπουλος, ὅταν λέει: «'Ολες δὲ οἱ μεταγενέστερες (τῶν Ε' καὶ ΣΤ') σύνοδοι υἱ ο θ ε τ ο ὕ ν (δικὴ μας ἡ ὑπογράμμιση) τὴν καταδίκην»⁶⁰.

Μόνον ὡς μία πράξη προσδιορισμοῦ τοῦ εἴδους τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ 'Ωριγένη μπορούμε νὰ δεχθοῦμε τὸ κείμενο-μαρτυρία τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου. Ἡ ἀλλιῶς μόνον ὡς ἓνα εἶδος ἐρμηνείας τῆς πράξεως τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου μπορούμε νὰ τὸ ἐκλάβουμε. Καὶ τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεи, γιὰτὶ πράγματι ὁ αὐθεντικός, ὁ αὐθεντικώτερος ἐρμηνευτὴς τῆς πράξεως μιᾶς Οἰκουμηνικῆς Συνόδου εἶναι πάλι μόνον ἡ Οἰκουμηνικὴ Σύνοδος, ἡ ἴδια ἢ μία διάδοχος τῆς⁶¹.

'Αλλὰ καὶ γι' ἄλλο ἓνα λόγο μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ὡς ἐρμηνεῖα ἀπὸ μέρους τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου τῆς πράξεως τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου. Καὶ αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι μέχρι στιγμῆς δὲν ἔχουμε τὸ πρακτικὸ τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ἀναθέματος στὸν 'Ωριγένη, ὅπου θὰ βλέπαμε τὸ σχετικὸ σκεπτικὸ τῆς ἐπιβολῆς αὐτοῦ.

Καταλήγοντας, λοιπόν, θὰ λέγαμε, ὅτι μπορούμε νὰ δεχθοῦμε αὐτὴ τὴ διατύπωση καὶ τὴ στάση τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου ὡς μία πρώτη ἀπόπειρα, ὡς ἓνα εἶδος προσδιορισμοῦ καὶ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἀφοριστικῆς πράξεως

56. 'Ιω. Φουντούλη, Συμεῶν 'Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, I, Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 61 ἐξ. Πρβλ. καὶ Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, 'Εκδ. «'Αστέρος», 'Αθήναι 1970, σελ. 226 ἐξ.: «Εὐχὴ εἰς πᾶσαν ἀράν, καὶ ἀφορισμόν εἰς τεθνεῶτα». Πρβλ. ἀκόμη καὶ Παν. Τρεμπέλα, 'Αφορισμός, στὴ «Μεγάλη 'Ελληνικὴ 'Εγκυκλοπαιδεία», τόμ. ΣΤ' (1928), στ. 320.

57. Ed. Eichmann - Kl. Mörsdorf, Lehrbuch des Kirchenrechts, Aufl. 11, τόμ. Α', München - Paderborn - Wien 1964, σελ. 360.

58. Πολὺ περισσότερο μάλιστα, ἀφοῦ καὶ στὴν Ε' Πράξη τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου καταριθήκαν τὰ συγγράμματα τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶχε γράψει καὶ «'Απολογία ὑπὲρ 'Ωριγένους». Πρβλ. καὶ Mansi, 13, 177-180, καὶ Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου, 'Η Πέμπτη Οἰκουμηνικὴ Σύνοδος, σελ. 615.

59. Βασ. Σταυρίδου, Αἱ ὀριγενιστικαὶ ἐρίδες, «Θεολογία», τόμ. ΚΘ' (1958), σελ. 519.

60. Στ. Παπαδόπουλου, 'Η Θέση τοῦ 'Ωριγένη, σελ. 11.

61. Πρβλ. Παν. Μπούμη, Κανονικὸν Δίκαιον, σελ. 78, καὶ τοῦ Ξεῖου, Οἱ ἑκανόνες καὶ ἡ συνταγματικὴ τους κατοχύρωση, 'Αθήνα 1987, σελ. 12-13.

τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου. Καὶ ὁ προσδιορισμὸς αὐτὸς μπορεῖ νὰ εἶναι, ὅτι ἡ ἀφοριστικὴ αὐτὴ πράξις εἶναι μιὰ πράξις οἰκονομίας, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς ἐπιβλήθηκε κατ' οἰκονομία, βάσει καὶ τῶν δεδομένων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀναφέραμε πιὸ πάνω.

4. Ἡ ἄρση τοῦ ἀφορισμοῦ.

Βεβαίως τὸ καλλίτερο, τὸ ἄριστο θὰ ἦταν, ἂν ἕναν τέτοιο χαρακτηρι-
σμὸ-ἐρμηνεῖα εἶχαμε —ἢ θὰ ἔχουμε στὸ μέλλον— ἀπὸ μιὰ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο
σαφῶς ἐκπεφρασμένο (expressis verbis). Πράγματι μιὰ Οἰκουμ. ἢ
Σύνοδος, συνερχόμενη γι' ἄλλα ζητήματα (δογματικὰ ἢ κανονικὰ) καὶ
ἔχουσα ὑπ' ὄψην τῆς καὶ τὰ ἀνωτέρω δεδομένα (παλαιότερες καὶ νεώτερες
ἐπιθυμίες καὶ προτάσεις), θὰ μπορούσε νὰ ἐπιληφθεῖ καὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ
τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Ὁριγένη. Καὶ εἰδικώτερα θὰ μπορούσε νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ
τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ ἀναθεματισμοῦ τοῦ Ὁριγένη. Καὶ ἐφ' ὅσον καταλήξει
καὶ ἀποφασίσαι (ἐρμηνεύσει), ὅτι ὁ ἀναθεματισμὸς αὐτὸς ἔγινε κατ' οἰκono-
μία, τότε ἔχει τὴ δυνατότητα καὶ νὰ τὸν ἄρει.

Λέμε αὐτό, γιατί, ἐφ' ὅσον μιὰ πράξις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κατ'
οἰκονομία, γίνεται γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται
πάντοτε μὲ τὸ αἶσθημα, μὲ τὴ συνείδηση, τοῦ προσκαίρου⁶². Ἡ ἔννοια τῆς
οἰκονομίας συνεπάγεται, συνεπιφέρει, τὴν ἔννοια τῆς προσωρινότητος. Τοῦτο
δηλ. θὰ σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐπέβαλε τὸν ἀφορισμὸν προσωρινῶς
στὸν Ὁριγένη γιὰ ἕνα λογικὸ χρονικὸ διάστημα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διέβλεπε τὸν
ἀπειλοῦντα τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας κίνδυνο ἀπὸ τὸν Ὁριγενισμό. Ἐφ'
ὅσον ὅμως ὁ κίνδυνος αὐτὸς παρήλθε, ἢ ἔστω ὅταν παρέλθει, ἔχει τὸ δικαίωμα
ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀνακαλέσει τὸν ἀφορισμὸ αὐτό.

Ἴσως ὑποβάλει κάποιος τὸ ἐρώτημα: Ἡ Ε' Οἴκουμ. Σύνοδος, οἱ Πα-
τέρες τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου, ἐν γνώσει τους, ἐν ἐπιγνώσει ἐπέβαλαν τὸν
ἀφορισμὸν κατ' οἰκονομία καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψην τους τὶς συνέπειες αὐτές; Ἡ ἀπάν-
τηση εἶναι ἡ ἐξῆς: Αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία. Οὔτε μπορούμε νὰ εἰσέλθουμε στὸ
νοῦ τῶν Πατέρων τῆς Ε' Οἴκουμ. Συνόδου, πολὺ περισσότερο μάλιστα ἀφοῦ
δὲν ἔχουμε καὶ τὰ σχετικὰ Πρακτικά. Ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε,
ὅτι σὲ μιὰ ἀπόφαση, σὲ μιὰ πράξι, τὴν Οἰκουμενικὴ Σύνοδο καθοδηγεῖ καὶ τὸ
Ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ οἱ βουλές τοῦ Ἁγ. Πνεύματος εἶναι ἀνεξερρήντες⁶³.

62. Ἀσχέτως ἂν αὐτὸ τὸ πρόσκαιρο ἔχει μικρὴ ἢ μεγαλύτερη διάρκεια. Ὁ Θεὸς δὲ
δωρὸς Στουδίου λέει: «Τῶν οἰκονομιῶν αἱ μὲν πρὸς καιρὸν γεγονάσι παρὰ τῶν
Πατέρων, αἱ δὲ τὸ διηνεκὲς ἔχουσιν» (Ἐπιστολὴ ΜΘ', Ναυκρατίῳ τέκνω, PG 99, 1085D).
Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου εἶναι πολὺ συμβατικὴ. Πρβλ. Β' Πέτρ. 3,8: «Μία
ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία».

63. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 9,13: «Τίς γὰρ ἄνθρωπος γνώσεται βουλὴν Θεοῦ;». Καὶ ὁ προ-

Μόνο τὰ ἀποκαλυπτόμενα, τὰ ἀποφασιζόμενα, γίνονται γνωστά, γιατί γνωστοποιούνται στο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι, καὶ ἂν τότε δὲν εἶχαν συλλάβει-κατανοήσει πλήρως οἱ Πατέρες τῆς Ε΄ Οἴκουμ. Συνόδου τὸ νοῦ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, τῆς Πράξεως ἐκείνης τῆς ἀφοριστικῆς τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι δὲν τὸ συνέλαβαν οὔτε οἱ Πατέρες τῆς Ζ΄ Οἴκουμ. Συνόδου, ἢ δὲν μπορούμε νὰ ἀποκλείσουμε ὅτι μπορούν νὰ τὸ διατυπώσουν στο μέλλον, π.χ. οἱ Πατέρες τῆς Η΄ Οἴκουμ. Συνόδου. Σχετικὸ πρὸς τ' ἀνωτέρω εἶναι καὶ αὐτὸ πού λέγεται στὴν § 6 τῆς Ἐκθέσεως τῆς Δ΄ Ἀνεπισήμου Ὁρθοδοξοανατολικῆς Θεολογικῆς Συναντήσεως τοῦ 1971. «Ὅτι δηλ. «ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων, τῶν ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπιβληθέντων, δὲν ἐμπλέκει καὶ δὲν θίγει τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, διότι —ὡς λέγει— ἡ μία Σύνοδος εἶναι μόνον ἐν ἐκ τῶν κυρίων στοιχείων τῶν ἐκφραζόντων τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας», ἡ δὲ Ἐκκλησία ἰσχυρῶς πάντοτε τὴν αὐθεντίαν νὰ ἀποσαφηνίζῃ τὰς ἀποφάσεις Συνόδου τινός, συμφώνως πρὸς τὴν ἀληθῆ πρόθεσιν αὐτῆς»⁶⁴.

Ἐπίσης πρέπει ἐδῶ νὰ προστεθεῖ καὶ νὰ τονισθεῖ, ὅτι ἐὰν χαρακτηριθεῖ ὁ ἀναθεματισμὸς τοῦ Ὁριγένη ὡς κατ' οἰκονομία γενόμενος καὶ ἐπιβληθεὶς καὶ ἔτσι ἀρθεῖ ἀπὸ μία ἄλλη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τότε ἡ ἄρση αὐτῆ δὲν θὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀλαθήτου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Πράγματι, εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ρωτήσουν μερικοὶ, πῶς μπορεῖ ἡ μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος νὰ ἀφορίζει τὸν Ὁριγένη καὶ ἡ ἄλλη νὰ αἶρει τὸν ἀφορισμὸ; τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἔσφαλλε ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὅταν ἀφορίζει τὸν Ὁριγένη, καὶ γι' αὐτὸ τώρα αἶρει τὸ ἀνάθεμα, χωρὶς νὰ προηγηθεῖ κάποια μετάνοιά του;

Αὐτὸ, πράγματι, ἴσως νὰ ἐδικαιολογεῖτο κάποιος νὰ τὸ προβάλλει καὶ νὰ τὸ ἰσχυρισθεῖ, ἐφ' ὅσον εἶχαμε πρᾶξη ἢ ἀπόφαση ἀκριβείας. Ἴσως μάλιστα καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προβλήματος ἀφορμώμενοι μερικοὶ θέτουν ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ ἀλάθητο τῶν ὄρων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων σ' ὅλη αὐτῶν τὴν ἔκταση. Ἔτσι λένε: «εἶναι, βεβαίως, ἐρευνητέον, ἐὰν ὁ ὅ ρ ο ς ἐκάστης τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ ἀλάθητος ἢ μόνον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν δογματικῶν ἀληθειῶν. Εἰδικώτερον δέ, ἐὰν τὰ ἀναθέματα, εἰς τὰ ὅποια ὑποβάλλονται ὑπ' αὐτοῦ οἱ αἵρεσιάρχαι, εἶναι ἀλάθητα καὶ δὴ καὶ ὡς πρὸς τὰς συνεπειὰς των διὰ τὴν πέρα τοῦ τάφου τύχην αὐτῶν, καθ' ὅσον ἐκλαμβάνονται ὡς συνεπαγόμενα τὸν αἰώνιον χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ

φῆτης Ἡσαΐας, ἀφοῦ θέτει τὸ ἐρώτημα «Τίς ἐγνω νοῦν Κυρίου;» (Ἡσ. 40, 13), ὕστερ' ἀπὸ λίγο ἀπαντᾷ: «Οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ» (Ἡσ. 40, 28).

64. Μητροπολίτου Μύρων Χρυσόστομου, Ἀξιολογήσεις, σελ. 236. Πρβλ. καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τόμ. 54 (1972), σελ. 209.

Χριστοῦ, τὴν ἀπώλειαν τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὴν παράδοσιν εἰς τὸ πῦρ τῆς κολλάσεως»⁶⁵.

Πράγματι μία δογματικὴ ἢ μία κανονικὴ ἢ μία δικαστικὴ ἀπόφαση-διατύπωση Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν δικαιολογεῖται νὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ μία ἄλλη ἀντίστοιχη ἀπόφαση, ἐφ' ὅσον ἔχουν ληφθεῖ κατ' ἀκρίβεια, ἐφ' ὅσον ἀνήκουν στὴν ἀκρίβεια. Ἐφ' ὅσον ὅμως μία ἀπόφαση ἔχει ληφθεῖ κατ' οἰκονομία, εἶναι δυνατὸν (καὶ ὄχι μόνο δυνατὸν, ἀλλὰ φυσικὸ καὶ ἐπιβεβλημένο⁶⁶) νὰ ἔρχεται «φαινομενικῶς» σὲ ἀντίθεση μὲ μία ἄλλη, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐπηρεάζει ἢ νὰ θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ὀρθότητα τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἀλάθητο τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Κάτι ἀνάλογο δὲν συμβαίνει, ὅπως ἔχουμε γράψει, καὶ στὴν περίπτωση τοῦ ἐγγάμου τῶν ἀρχιερέων;⁶⁷

Καὶ ἓνα ἀκόμη ἐρώτημα: ἐὰν ὑποθέσουμε, ὅτι δὲν συγκληθεῖ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τότε τί θὰ γίνει; Θὰ πρέπει νὰ μείνει μὲ τὸν ἀναθεματισμὸ ὁ Ὁριγένης μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος; Ἄλλος τρόπος ἄρσεως τοῦ ἀναθεματισμοῦ δὲν ὑπάρχει; Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀπαντήσῃ ὡς ἐξῆς: κατ' ἀναλογία καὶ κατ' ἀντιστοιχία, ὅπως δηλαδὴ ἔγινε καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ἀναθέματος, ἔτσι καὶ τώρα θὰ μπορούσαν προσυνοδικὲς διασκέψεις ἢ τοπικὲς σύνοδοι ν' ἀντιμετωπίσουν καὶ νὰ μελετήσουν τὸ πρόβλημα. Καὶ ἐφ' ὅσον κρίνεται καὶ ἐρμηνεύεται καὶ γίνεται συνεχῶς δεκτό, ὅτι πράγματι τὸ ἀνάθεμα αὐτὸ τέθηκε τελικῶς ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμ. Σύνοδο κατ' οἰκονομία, θὰ μπορούσαν ν' ἀποφασίσουν τὴν ἄρση του μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ ἀρθεῖ αὐτὸ τελεσιδίκως ἀπὸ τὴ μέλλουσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Δηλαδὴ μπορεῖ νὰ συμβεῖ κάτι ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο ποὺ προτείναμε καὶ γιὰ τὴν τελικὴ ἄρση τῶν ἀναθεμάτων (καὶ τοῦ Σχίσματος) μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως⁶⁸.

5. Ἐπίλογος.

Αὐτὴ νομίζουμε, ὅτι εἶναι ἡ καλλίτερη κανονικὴ λύση στὸ θέμα τῆς ἄρσεως τοῦ ἀναθέματος τοῦ Ὁριγένη. Αὐτὴ εἶναι ἡ καλλίτερη λύση, τουλάχιστον γιὰ τὰ δεδομένα ποὺ ἔχουμε μέχρι σήμερα. Βεβαίως, ἐδῶ πρέπει νὰ θέσουμε ὑπ' ὄψη καὶ τὰ ἐξῆς: ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ καλλίτερη λύση, ἐφ' ὅσον

65. Β α σ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, Εἶναι ὁ Ὁριγένης ἀναθεματισμένος; , σελ. 3.

66. Εἶναι «ἐπιβεβλημένο» μὲ τὴν ἔννοια, ὅτι ἀκριβῶς οἰκονομία εἶναι ἡ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια. Ἄλλιῶς, ἀν εἴχαμε πιστὴ τήρηση τῆς ἀκρίβειας, δὲν θὰ εἴχαμε οἰκονομία. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν τύπο παροχῆς τῆς οἰκονομίας ἀναγράφεται καὶ τονίζεται ἡ κανονικὴ ἀκρίβεια, ἀπὸ τὴν ὁποία συγκαταβαίνει, ὑποχωρεῖ καὶ παρεκκλίνει τὸ ἀρμόδιο ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο.

67. Πρβλ. Π α ν. Μ π ο ὕ μ η, Τὸ ἔγγραμον τῶν ἐπισκόπων (Συμφωνία Ἀγ. Γραφῆς καὶ Ἱ. Κανόνων), Ἀθῆναι 1981, σελ. 7 ἐξ.

68. Πρβλ. Π α ν. Μ π ο ὕ μ η, Τὰ ἀναθέματα Ρώμης - Κωνσταντινουπόλεως, σελ. 216 ἐξ.

τηρηθεῖ καὶ μία ἀκόμη προϋπόθεση-ἀρχή. 'Εφ' ὅσον δηλαδή με τὴν ἄρση δὲν θὰ προβληθεῖ ἡ πλάνη τοῦ πλανηθέντος ὡς ἀλήθεια καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ πράξις τῆς 'Εκκλησίας, ἡ ὁποία καταδίκασε τότε τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα σήμερα ἀποκαθιστᾶ, ὡς πράξις πλάνης τῆς τότε Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Πρέπει δηλαδή «καὶ τώρα ὅτε αἱρεται τὸ ἀνάθεμα ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προσώπου, ἢ τότε ὡς πλάνη καταδικασθεῖσα διδασκαλία νὰ μὴ παύση θεωρουμένη καὶ νῦν ὡς πλάνη»⁶⁹.

'Αναμφιβόλως, λοιπόν, καὶ τώρα, ὅταν μιᾶμε γιὰ ἄρση τοῦ ἀναθέματος ἀπὸ τὸν 'Ωριγένη, δὲν μιᾶμε καὶ γιὰ ἄρση τοῦ ἀναθέματος ἀπὸ τὸν 'Ωριγενισμό. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἰσχύει αὐτὸ πού ὑποστηρίζεται γενικῶς, ὅτι οὔτε Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἄρει ἀνάθεμα πού ἐπιβλήθηκε ἐναντίον κάποιου αἰρετικοῦ συστήματος, ἔστω καὶ ἐὰν αὐτὸ ἔχει παύσει νὰ ὑφίσταται, νὰ ἔχει ὀπαδούς. 'Ο ἀναθεματισμὸς μιᾶς κακοδοξίας ἔχει σχέση με τὴν περιφρούρηση τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία ἔχει περιληφθεῖ καὶ περιγραφεῖ στὴν ἀκρίβεια (στὴν 'Αγ. Γραφὴ καὶ στὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμ. Συνόδων). Καὶ αὐτὸς ὁ ἀναθεματισμὸς ἐπιβάλλεται πάντοτε ἀπὸ μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδο κατ' ἀκρίβεια καὶ ὄχι κατ' οἰκονομία. 'Επομένως, δὲν μπορεῖ νὰ ἀναθεωρηθεῖ καὶ νὰ ἀνακληθεῖ ἀπὸ μία μεταγενέστερη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο.

'Εξ ἄλλου, καὶ ἂν ὑποθέσουμε, ὅτι δὲν κυκλοφορεῖ σήμερα μία κακοδοξία, ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ κυκλοφορήσει πάλιν αὔριο. Δὲν εἶναι ἄλλωστε λογικὸ καὶ δίκαιο (οὔτε καὶ εὐσπλαγχνο) νὰ ἀντιμετωπίζει ἡ 'Εκκλησία κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ ζητᾶ τὴν ἀπολύτρωση, καὶ τίς «ἄπνοες» καὶ ἄψυχες κακοδοξίες καὶ πλάνες, οἱ ὁποῖες ἀκριβῶς καταλύουν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση με τὴν ἀλήθεια⁷⁰.

Πολὺ εὐγλωττο σχετικῶς εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ ἀγίου 'Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν ζῶντας ἢ τεθνηκότας». Τοῦτο λέει: «τὰ γὰρ αἰρετικὰ δόγματα, τὰ παρ' ὧν παρελάβομεν, ἀναθεματίζειν χρή, καὶ τὰ ἀσεβῆ δόγματα ἐλέγχειν, πᾶσαν δὲ φειδῶ ἀνθρώπων ποιεῖσθαι, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τῆς περὶ τὸν Θεὸν καὶ πλησίον ἀγάπης ἀντεχομένους, καὶ τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν τὴν ἐργασίαν πληροῦντας, μετὰ ἐλέους καὶ φαιδρῶν λαμπάδων ἀπαντῆσαι ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως αὐτῶ τῶ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, π ρ ο σ φ έ ρ ο ν τ α ς α ὕ τ ῶ π λ ε ῖ σ τ ο υ ς ἐ ν δ ό ξ η ὡ φ ε λ η θ έ ν τ α ς ἐ κ τ ῆ ς ἡ μ ῶ ν σ υ μ π α θ ε ῖ α ς, χ ά ρ ι τ ι καὶ φ ι λ α ν θ ρ ω π ῖ α α ὕ τ ο ὤ»⁷¹.

69. Πρβλ. Μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου, 'Αξιολογήσεις, σελ. 236-237.

70. 'Ὡς γνωστὸν, ἡ ἐλευθερία εἶναι καρπὸς τῆς ἀληθείας. Πρβλ. τὸ τοῦ Κυρίου: «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» ('Ιω. 8,32).

71. PG 48, 952.